



De aanstaande verkiezing voor het kiescollege der Ned. Herv. Gemeente : een woord naar aanleiding van de brochure van Eli-Dan

<https://hdl.handle.net/1874/234958>

mm 115408

Br. 1897 ~~10 10~~
~~11, 51~~ 5 cts.

1897

De aanstaande Verkiezing

VOOR HET

Kiescollege der Ned. Herv. Gemeente.

TRECHT

Een woord naar aanleiding van de
Brochure van ELI-DAN

DOOR

Dr. J. H. GUNNING J.Hz.
Predikant te Utrecht.

J. G. W.

MAAS

ten voordeele der Diaconie-Scholen.

5 cts.

TEN GESCHENKE

VAN

Mr. Crommelin

In deze eerste dagen na het Nieuwe Jaar, kort na het heerlijke pasgevierde Kerstfeest, verscheen er eene brochure die, tegelijk met N^o 14 van het „Gereformeerd Weekblad” bij vele leden der Gemeente, en zoo ook bij mij, werd thuis bezorgd. Daar de achterzijde van genoemd Weekblad geheel aan de naderende Verkiezing voor het Kiescollege gewijd is, en de lijst van de candidaten der Kiesvereniging „tot Behoud der Vaderlandsche Kerk”, in dat Weekblad opgenomen, met den meesten aandrang wordt aanbevolen door den Redacteur Dr. de Lind van Wijngaarden, ligt de gissing voor de hand dat mijn geachte ambtgenoot aan de verschijning dezer brochure niet geheel en al vreemd is. In elk geval is het van algemeene bekendheid dat *hij* tegenwoordig met nadruk de beginselen van „Behoud” in ons midden verdedigt, zoodat deze candidatenlijst en al wat er in genoemde brochure tot aanprijzing van die lijst wordt gezegd, onder zijnen veelvermogenenden invloed de Gemeente ingaat.

Dit legt mij de verplichting op, waar ik de beginselen van „Behoud” *niet* deelen kan, evenals *hij* de Gemeente, die ook mij aan het harte ligt, vóór te lichten. Ik doe dit geheel zonder ééning mandaat noch van eenige Kiesvereniging noch van enkele particuliere personen — alleen omdat ik er mij toe *gedrongen* voel. Want de brochure van Eli-Dan is naar mijne heilige overtuiging een even *onwaar* als *onwaardig* persproduct, alleszins geschikt om verwarring te stichten, maar heel weinig om tot helderheid en tot vrede te brengen. Dit kortelijks aan te toonen, en zoo mogelijk enkele verontruste gemoeiën tot meerdere klaarheid te brengen, is het doel van de volgende regelen.

De titel dier brochure luidt aldus: „De verkiezingen voor het Kiescollege. Een ernstig woord aan de Gemeente Utrecht door Eli-Dan.” Zij is uitgegeven bij de firma Kemink en Zoon alhier en kost f 0.15. Eli-Dan (uit dezelfde letters kan men ook den naam „Daniël” vormen) is vanzelf een pseudoniem. Gewoonlijk schrijven onder zulk een aangenomen naam *vreesachtige* lieden, die een verkeerde zaak voorstaan, maar gaarne zelven buiten schot blijven. Natuurlijk is dit *hier niet* het geval, en komt het *hier* uit christelijke *bescheidenheid* voort. De auteur wil zijn persoon geheel en al op den achtergrond hebben, opdat „afgezien van den schrijver, het aangeboden nauwlettend worde gelezen

met een onbevooroordeeld harte." Ik hoop dat men het van *mij* niet al te onbescheiden zal vinden dat ik mijnen naam maar *niet* terughoud, en rondweg voor mijne meening uitkom. Een ieder heeft zoo zijn eigen aard!

De strekking van Eli-Dan's brochure is allen, die men „de ethischen” gelieft te noemen, aan de Gemeente voor te stellen als drijvers van eene hoogstgevaarlijke leer, in tegenstelling met „de gereformeerden”, die „de Waarheid” handhaven en de trouwste verdedigers zijn van hare belangen. „De ethischen” zijn het, volgens Eli-Dan, die de Kiesvereniging „Gemeentebelang” bevolken, terwijl „de gereformeerden” zich scharen onder de banier van „Behoud”. Wie het dus wél meent met het Sion Gods kiest de kandidaten van „Behoud”. Ziedaar doel en inhoud van Eli-Dan's „ernstig woord.”

Wie *zijn* nu toch die „ethischen”, van wie in deze brochure zulke ontzettende dingen verhaald worden?

Wanneer men spreekt van „de gereformeerden” weet men *zoo ongeveer* wel te zeggen *wie* bedoeld worden. Het zijn zij, die zich scharen rondom de Belijdenis onzer Nederd. Gereformeerde Kerken, en die de handhaving dezer Belijdenis met ernst begeeren. Dat ook die „gereformeerde” naam hen niet verhindert in allerlei schakeeringen *u één* te gaan is algemeen bekend. Men kan twee groote groepen „gereformeerden” onderscheiden, die, ondanks hun gemeenschappelijke Belijdenis, nu juist niet broederlijk *te zamen* gaan. Gereformeerden *buiten* en Gereformeerden *binnen* de Ned. Herv. Kerk. De eersten kan men weer onderscheiden in Gereformeerden A, B of C, Christelijk-Gereformeerden, Oud-Gereformeerden, enz. De laatsten — om ons nu maar alleen tot ons goede Utrecht te bepalen — in Gereformeerden van het type-Gewin, type-Felix, type-de Lind van Wijngaarden (drie schakeeringen die waarlijk niet altijd geneigd zijn elkander de broederhand te reiken!) terwijl er nog heel wat meerdere voorgangers zijn, die, met mij, hoogen prijs stellen op hun „gereformeerden” naam. Genoeg reeds om u te doen verstaan, waarde lezer! dat de tegenstelling „Gereformeerd of Ethisch”, gelijk Eli-Dan ze met zooveel nadruk stelt, aan duidelijkheid nog wel *iets* te wenschen overlaat. Maar „zoo ongeveer” weet men dan toch wel dat „de gereformeerden” *die* leden onzer Kerk zijn, die de oudvaderlijke Belijdenis in hooge eere houden, of zeggen te houden.

Maar wie zijn dan nu „de ethischen?”

Ik heb nog al eens vaak van die menschen gehoord en gelezen, maar eene klare voorstelling heb ik nog altijd *niet* van hen. Ik heb het er steeds voor gehouden dat zij *als partij* het aanzijn danken aan het veldheerstalent van Dr. A. Kuyper die, strijdbaar held als hij is, niet alleen in zijn *eigen* leger orde en tucht wil hebben, maar ook zijne talrijke *vijanden* in ver-

schillende corpsen, elk met hun eigen vaandel, indeelt. Tegen het onophoudelijk protest in van hen, die het ethisch karakter der *Waarheid* voorop stellen, heeft hij *net* zoo lang van „de ethischen”, „de ethische heeren” en „de ethische partij” gesproken, dat men eindelijk deze benaming heeft aangenomen, voornamelijk bij hun *tegenstanders* „de gereformeerden”, die dan nu eene echte *partij* te bestrijden kregen.

Ik voor mij herhaal het *geen* klare voorstelling van die „de ethischen” te hebben, en hen nimmer te hebben ontmoet. Maar indien ik *ooit* zulk een kwaadaardig gezelschap op mijnen weg tegenkwam, als men ze nu jaar in jaar uit heeft afgeschilderd, ik verzeker u, dat ik hen met afschuw uit den weg zou gaan! Zij „verloochen den Christus,” zij „scheuren de Schrift aan flarden,” zij „verwoesten de Kerk,” zij „zijn Gods Sion gram,” enz. enz. Deze, en dergelijke aanklachten kan men elke week in de „gereformeerde” pers te lezen krijgen, zoodat gij, op zijn zachtst genomen, zoowat *dezen* indruk krijgt van zoo’n „ethische”: een zoetsappige, halfslachtige vroomprater, die wel niet *modern* is maar toch nog veel minder *gereformeerd*, zoo’n tusschending tusschen vleesch en visch, zoo’n water-en-melk-man die „de groote lui” ontziet en „de kleine luyden” veracht, en wiens leer het gevaarlijkste en ontzettendste mengsel is van waarheid en leugen, dat men zich denken kan. Zie er Eli-Dan’s brochure slechts op na!

Maar — vraagt allicht een enkele onnoozele — vanwaar *weet* gij dat alles toch? Wat is dan toch het *program*, wat is de *leer* dezer „ethischen?”

Ja, lieve lezer, nu komt eerst de moeilijkheid! Want die „ethischen” *zelven* hebben nooit een *partij* gevormd, en dus nimmer een programma opgesteld. Zeker, er zijn wel mensen die erkennen dat de *waarheid* „ethisch” is, dat wil zeggen „zedelijk van aard” (want dat beteekent dit woord), maar zij zouden het een pure dwaasheid achten *zichzelven* die benaming te geven. Verbeeld u: een groep mensen die zich „de zedelijken” gingen noemen! Zoudt ge niet vragen of zij *gek* waren geworden? Maar wél zijn daar verschillende godgeleerden en gemeentelieden, die zeggen: „de *waarheid* is ethisch, is zedelijk van aard,” waarmede zij te kennen willen geven dat de leer der zaligheid *niet* allereerst een *verstandelijk* stelsel is, dat men desnoods ook *zonder* geloof en *zonder* innerlijke overtuiging zou kunnen omhelzen, maar eene *ethische*, eene *zedelijke* grootheid, die zich allereerst tot het *hart* des menschen richt, zoodat alleen de *wedergeborene* haar kan kennen en genieten. Voelt gij nu wel dat het hoogst zonderling is menschen, die dit aannemen, „de ethischen” te gaan noemen? Zijn dan zij, die deze gedachte nu *niet* zoo op den voorgrond stellen, soms *onzedelijk*? of *minder* zedelijk dan zij?

„Maar — zult gij misschien antwoorden — dan hebben die

„ethischen” ook niets *bijzonders*! Want de Heilige Schrift zegt immers zelve dat de *natuurlijke* mensch de dingen des Geestes niet verstaat?”

Zeer zekerlijk! En daarom *weigeren* die zoogenaamde „ethischen” dan ook altijd, en altijd weer, als een aparte partij tegenover de „gereformeerden” gesteld te worden! Zij begeeren niets anders dan zich zoo kinderlijk en zoo blijmoedig mogelijk aan den Bijbel te onderwerpen. Zij zijn óók al niet allen even eendrachtig (evenmin als de gereformeerden,” gelijk wij hierboven opmerkten) en gij treft ook onder *hen* menschen aan, die beslister en anderen die weer minder beslist voor de waarheid uitkomen; maar ik ben er *zeker* van dat geen enkele „ethische” zijn geestelijk portret in de brochure van Eli-Dan terug zal vinden. Ik voor mij verklaar u zijne „ethischen” voor de *naarste* christenen te houden, die ik mij vóór kan stellen.

Zie, ik heb geenerlei opdracht namens „de ethischen” te spreken. Ik weet niet of één onzer leeraren zich beslist tot hen rekent; *ik* voor mij noem mij zoo *niet*. Ik ben eenvoudig als eerlijk man *gereformeerd*, omdat ik niet begrijpen kan hoe iemand leeraar in onze kerk zou *kunnen* zijn, indien hij hare Belijdenis *niet* deelde. Maar ik vind menige gedachte en menige waarheid in de geschriften dier zoogenaamde „ethischen” uitgesproken, die ik met hart en ziel beaam, omdat zij *schriftuurlijk* is, en al wat schriftuurlijk is, dat *is* gereformeerd. Ik *haat* die tegenstelling: „gereformeerd *of* ethisch”. Wát? Onze heerlijke gereformeerde belijdenis zou *niet* „ethisch” zijn, *niet* met het zedelijk leven in betrekking staan?

Wanneer ik nu de beschuldigingen zoo eens naga, die Eli-Dan in zijne brochure dien „ethischen” voor de voeten werpt, dan denk ik telkens: „hoe *komt* ge er aan?” Het is zijn doel in dit boekske de vrienden en de kandidaten van „Gemeente-belang” te bestrijden. *Zij* zijn die „ethischen.” En daar ook ik, thans *niet* voor het *eerst*, de kandidaten van „Gemeente-belang” steun, heb ook *ik* mij deze aanklacht eenigszins aan te trekken. Wie zulke „ethischen” steunt, zal ook *zelf* wel een weinigje met hunne ketterijen besmet zijn!

Allereerst dan vernemen wij dat „de ethischen” de „algemeene verzoening” leeren, en wel in *dien* zin dat Christus voor alle menschen, hoofd voor hoofd, gestorven is, zoodat ook alle menschen in den hemel komen.

Nu vraag ik toch: wáár vindt gij deze meening door (let wel! *niet* door een enkelen zonderling) maar door „de ethischen” geleerd? Noem eens uit de geschriften, bijv. van Prof. de la Saussaye Sr. of van Prof. Gunning, twee mannen die het ethisch beginsel der theologie altijd hebben hoog gehouden, eenige duidelijke uitspraken op, waarin zij deze onschriftuurlijke leer verdedigen!

Wat mijzelven betreft: *de uitverkiezing van Gods volk* is mij eene waarheid, zóó heerlijk en troostvol, als ik geene andere ken. Zoo ik mij niet door Gods vrije genade met alle kinderen Gods van eeuwigheid wist uitverkoren, het leven zou mij geen dag meer de moeite des levens waard zijn! Maar het *praten*, het *twisten* over de uitverkiezing, het uitwerken van deze zalige *heils-waarheid* tot een logisch, juist in elkaar gezet *stelsel*, acht ik onschriftuurlijk, al weet ik dat vele „gereformeerden”, ook de edele. Calvijn, voor deze verzoeking bezwaken zijn. De belijdenis onzer kerk is dat *ik met alle kinderen Gods* uitverkoren ben (zie het heerlijke antwoord op vraag 54 van onzen Catechismus). Maar het verstandelijk *rekenen*: „die *wel* en die *niet*,” en het gebruik maken van de dierbare leer der goddelijke verkiezing als een twistappel in onzen kerkelijken verkiezingsstrijd, zoodat men tal van onbekeerden het hoofd warm maakt door de leuze „algemeene verzoening of particuliere genade?” — zie, dat vind ik een onheilig, onwaardig, onchristelijk werk. Hoe *anders*, met welk eene heilige teederheid, spreken onze *vaderen* over deze waarheid!

Heel die uitvoerige samenspraak in Eli-Dan's brochure over dat goddelooze drijven der „ethischen” van „de leer der algemeene verzoening” is.... een vechten tegen *windmolens*.

Zoo lees ik in datzelfde boekje ook van de schrikkelijke verwoestingen door „de ethischen” in de Heilige Schrift teweeggebracht, als zouden zij die verscheuren, in flarden rukken en op alle mogelijk wijzen verdraaien.

Ik mag en wil niet ontkennen dat *velen*, die men tot „de ethischen” rekent, omtrent den oorsprong en de samenstelling der Heilige Schrift dingen gelooven, die ik voor mij ten nadrukkelijkste bestrijd, en menigeen, die tot de hunnen gerekend wil worden, *niet* minder. Men denke nu maar alleen aan Ds. Hulsman, wiens brochure „moderne wetenschap of bijbelsche traditie”, zoo pas verschenen ¹⁾, een waarlijk niet onduidelijk geluid geeft. Daarom gaat het al wederom *niet* aan een gansche groep medebelijders, die ernst wenschen te maken met het geopenbaarde Woord van God, op zulk eene wijze voor de Gemeente te brandmerken. Ik voor mij vind in Prof. Bavinck's Dogmatiek mijne schriftbeschouwing bijkans geheel terug — en toch raad ik met volle vrijmoedigheid u aan, waarde stemgerechtigden! de kandidaten van „Gemeentebelang” te kiezen. Ik verzeker u wanneer zij allen zulke goddelooze schriftvervalschers waren als Eli-Dan u zijne „ethischen” afschildert, dat ik dezen raad wel in mijn pen zou houden! „Of er nu op die lijst” (vraag ik met mijn geachten ambtgenoot de Lind ²⁾

¹⁾ Kemink en Zoon. Prijs f 0.90.

²⁾ Geref. Weekblad van 2 Jan. 1897, 3e bladz. 3e kolom.

niet een paar zijn, die wij er liever afhadden, of er niet een paar gemist worden, die wij er liever ophadden?" Best mogelijk, maar nu de lijst eenmaal er *is*, moeten we haar ook *in haar geheel* overnemen. Het kan aan *één* stem hangen!

Het is mijne stellige overtuiging dat men *goed* doet de candidaten van „Gemeentebelang” te kiezen, *niet* omdat zij „zoo ethisch” zijn (ik houd mij verzekerd dat *verreweg* de meesten hunner daar *niet* toe willen gerekend worden), maar omdat gij van *hen* en *huns*gelijken zeker een waardiger, voorzichtiger, onpartijdiger behartiging der gemeentelijke belangen kunt verwachten, dan van menschen die onzen Nicolaas Beets uitwerpen, omdat hij niet voor „de waarheid” is, en die ons aan de partijzucht van de Eli-Dan's willen overleveren, van welke ik hoehegenaamd *geen* heil voor Kerk en Godsrijk kan tegemoet zien.

De brochure van Eli-Dan is een leerrijk en waarschuwend staaltje, van hetgeen ons te wachten staat wanneer *deze* geest de overheerschende moet worden in onze Gemeente. Van de 32 bladzijden van dit boekske zijn er niet minder dan 19 aan de dorre (bovendien in zoo menig opzicht ook nog *onjuiste*!) uiteenzetting van „Gereformeerd en Ethisch”, van de Algemeene Verzoening, het verderfelijke, nadeelige en troosteloze van deze leer gewijd! Is *dat* nu waarlijk het eerste en eenige dat men van onze aanstaande kerkbestuurders moet weten, dat zij goed op de hoogte zijn van deze spitsvondige stellingen? Zijn dat nu de mannen, die ook voor onze studenten, onze opgroeiende jongelingschap, de herders en leeraars moeten aanwijzen, geschikt en bekwaam om in onzen hoogsternstigen tijd een antwoord te geven op de vele vragen, die hij opwerpt? Gelooft men werkelijk dat aan onze *armen* en onze *kerk* een *dienst* wordt bewezen, wanneer men uitsluitend *zulke* voorgangers kiest? Dr. de Lind en ik, wij zijn nu beiden nog maar *kort* hier; wij hebben beiden *goedbezette* kerken; wil ik eens een lijstje publiceeren over een geheel jaar van ons beider kerkecollecten? Zijn dat nu geheel en al *onbeteekenende* zaken? Heeft men *in 't geheel niet* te letten op de behoeften van dat breede, aanzienlijke deel der Gemeente, dat toch nog iets anders begeert dan de prediking der ultra-orthodoxie in den geest van „Behoud?”

Met nadruk kom ik op tegen *den rechterlijken toon*, dien Eli-Dan aanslaat. Het is zoo gemakkelijk zich den schijn van groote „getrouwheid” te geven bij de groote massa, die maar *al* te licht klinkende frasen en forse beschuldigingen goedkeurt, zoodra zij maar gelooft dat het om „de waarheid” gaat, en dat men „de eere Gods” verdedigt. Maar ik vraag in goedeemoede aan allen, die de brochure van dezen wegschuilenden kampvechter gelezen hebben: „is *dat* nu de toon van een ootmoedig belijder, die over het *hart* van een ander *niet* oordeelt?”

Durft en kan men zeggen dat het *zedelijk karakter* der zoogenaamde „ethischen” in dat boekje *niet* wordt aangetast? *Moet* niet een der zake onkundige, die de gesprekken van K met zijn buurman P met aandacht volgt, den indruk krijgen: „welke onbetrouwbare, listige, Jezuïtische mannen zijn toch die „ethischen”, die vijanden van den dierbaren Gereformeerden naam?”

Nòg eene omstandigheid worde niet vergeten! Het is van algemeene bekendheid dat de vrienden van „Behoud” er *niet* tegen opzien mannen in den Kerkeraad te brengen die, zij mogen al onberispelijk zijn in leven en belijdenis, door ontwikkeling en stand toch *niet* de meest geschikte mannen moeten heeten om aan het hoofd te staan van eene zoo aanzienlijke Gemeente als deze. Ik bezit brieven van gewezen ouderlingen — en ons kerkelijk Archief evenzoo — die *krioelen* van taalfouten; ons notulenboek bewaart de herinnering aan de meest „zonderlinge” discussies, evenals onze eigen memorie. En nu geloof ik toch wèl dat het zaak is het *bestuur* en het *beheer* onzer geestelijke en stoffelijke belangen aan wijze, zelfstandige, onafhankelijke mannen toe te vertrouwen. Dat het er mij niet om te doen is uitsluitend „heeren” in de verschillende colleges te hebben, weet ieder die mij kent; ik geloof wel *dit* getuigenis in de gemeente te hebben dat ik nòch op den kansel nòch in particulieren omgang de „groote lui” spaar of hun den weg des levens breeder maak dan voor anderen, maar dat er toch ook in *dit* opzicht een niet te miskennen *gevaar* dreigt, is onloochenbaar. *Indien* men straks in den naam des Heeren Heeren alle meer gematigde elementen uit het kiescollege verwijderd heeft, en elke predikantsvacature door mannen vervuld ziet, die òf de gezangregeltjes angstvallig met de kleinste maat afmeten òf geheel en al het christelijk lied uit de gemeente der geloovigen bannen; wanneer straks de hoofden der diakoniescholen (heusch niet *alléén* door de penningen der Behoudsmannen in stand gehouden!) allen in dezen enghartigen partijgeest werkzaam zijn, en de nu zoo heerlijk bloeiende scholen de sympathie van velen, *zeer* velen verloren zullen hebben — waarlijk dan zal men het zich *te laat* betreuren het milde, belangstellende, inderdaad niet het *minst* ontwikkelde deeler Gemeente *voor goed* van haar verwijderd te hebben.

Ten slotte een woord over „Gemeentebelang.”

Wanneer de Heer der Gemeente het toelaat dat de mannen van „Behoud”, en daarmee de geest die uit Eli-Dan’s brochure spreekt, de *overwinning* behaalt, dan zal het mij bitterlijk bedroeven om al den hartstocht, om al den theologischen haat, die er noodwendig uit volgen zullen. Zij, die zich *vroegere* jaren van onzen Utrechtschen Kerkeraad herinneren, zullen niet licht beweren *durven* dat de toon, de broederlijke omgang toen *christelijker* waren dan tegenwoordig, al waren zij misschien toen wèl zulverder „gereformeerd.”

En toch zou ik zulk eene overwinning van „Behoud” over *ons*, die een ruimer en schriftuurlijker opvatting van kerk en theologie meenen voor te staan dan Eli-Dan c. s., niet *enkel* als een ramp en eene bezoeking kunnen aanzien. Daar *kunnen* ook wel eens overwinningen zijn die *erger* moeten heeten dan nederlagen, *dàn* namelijk wanneer zij den overwinnaar *overmoedig* en *ongeestelijk* maken. En *mocht* ook ditmaal „Gemeentebelang” zegevierend uit de stembus voortkomen, o *hoe* vurig wensch en bid ik dan dat het een *waardig* en *voorzichtig* gebruik van zijne meerderheid en van zijn invloed maken moge! Op den band, den geestelijken en kerkelijken band, óók met het meerendeel van hen, die zich bij voorkeur door de mannen van „Behoud” laten voorlichten, stel ik voor onze gemeente den hoogsten prijs. Ik weet het: daar zijn *vele* teedere, waarlijk godvruchtige mannen en vrouwen onder, wier liefde, wier steun en wier gebed onze kerk *niet* missen kan; en *diep* zou het mij smarten wanneer „Gemeentebelang” ook *hunne* belangen niet ernstig overwoog en behartigde, al heeft het zeer zekerlijk óók met die *vele anderen* te rekenen, die *eveneens* Gods Woord en de Belijdenis eeren, schoon op eenigszins andere wijze, en wier zielen toch immers *even goed* aan onze zorgen zijn toevertrouwd dan die der vrienden van „Behoud”. Het is juist in de hoop en het vertrouwen, die mij vervullen, *dát* dit inderdaad het geval zal zijn, *meer* dan bij de mannen van „Behoud” die, ook krachtens deze brochure van Eli-Dan, niet anders zouden *kunnen* dan *allen* weren, van kansel, school en kerkeraad, die niet in *alles* met hen meê willen gaan — het is in de vurige hoop dat bij „Gemeentebelang” de belangen der *gansche* gemeente het *veiligst* zullen blijken te zijn, dat ik aan genoemde vereeniging ook op *deze* wijze mijnen steun heb willen schenken. Moge die hope nimmer beschaamd worden!

Meermalen moest ik in het bovenstaande den onbekenden Eli-Dan *bestrijden*. Het zij mij vergund thans te mogen eindigen met een woord van hem, dat ik *met volkomen instemming* overneem, het toepassende op *die* gedraging, waartoe ik u, geliefde medeleden onzer Gemeente! in deze regelen heb opgewekt. „Slaan wij de hand aan den ploeg, gedrongen door den Geest der waarheid, die ons tot spreken dringt. Gij vraagt mij of ik een goeden uitslag verwacht? Ik hoop te *durven* bidden dat wij de *nederlaag* mogen lijden, als de overwinning *niet* is in de gunste des Heeren. Maar dan ook, de uitkomst aan Hem overlatende, die alle dingen werkt naar den raad Zijns wils, zullen wij *blijven getuigen* en tot *deelneming aansporen*, juist in de bewustheid dat de Heere in ons werkt beide het *willen* en het *volbrengen*, naar *Zijn* welbehagen.”

UTRECHT 14 Januari 1897.

J. H. GUNNING J.Hz.